

Василик Віталій Валентинович,
заступник Міністра юстиції України

СУЧАСНИЙ СТАН І ПРОБЛЕМИ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В ДЕРЖАВНІЙ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧІЙ СЛУЖБІ УКРАЇНИ

Корупція сьогодні становить проблему, розв'язання якої для багатьох країн є надзвичайно актуальним питанням. Це повною мірою відноситься і до України, високий рівень корумпованості у якій визнано керівництвом держави, найвпливовішими суб'єктами політичного життя, міжнародними інституціями та незалежними антикорупційними організаціями.

Не є винятком і Державна кримінально-виконавча служба (ДКВС). За даними Всеукраїнської громадської організації «Пенітенціарна асоціація України», що надійшли за запитом від міністерства юстиції, станом на 31 жовтня 2019 р.: розпочато 79 кримінальних проваджень, щодо персоналу кримінально виконавчої служби. Більшість цих проваджень розпочато за ст. 309, 307 Кримінального кодексу України (КК), з них за ст. 309 «Незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту» - 25, ст. 307 «Незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів» - 20. Що стосується злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг за ст. 364 КК (ч. 1) - 2, ст. 365 КК (ч. 1, ч. 2, ч. 3) - 3, ст. 366 КК (ч. 2) - 1, ст. 367 КК (2) - 1, ст. 368 КК (3) - 15, ст. 368 КК (ч. 1, ч. 2) - 2. За ст. 190 «Шахрайство» - 1, ст. 191. «Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем» - 3. Осіб, притягнутих судом до відповідальності за вчинення корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, за період з 01.02.2018 р. по 15.11.2019 р., за 2018 - 18 осіб, 2019 - 16 осіб.

На сьогодні в системі ДКВС штатна чисельність персоналу складає 33732 співробітників, 26867 співробітників працює в органах і установах виконання покарань, у тому числі в Адміністрації ДКВС, особи рядового та начальницького складу складають 22041 особа, з них 6226 - середній та старший начальницький склад та 15815 молодший начальницький склад, некомплект особового складу - 3823 особи.

Згідно доповіді Є. Ю. Бараша на міжнародній конференції «Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі» аналіз адміністративної практики свідчить, що упродовж 2015 року за вчинення корупційних правопорушень особовим складом ДКВС України складено 20 адміністративних протоколів (у 2014 році - 13), у тому числі: щодо однієї адміністративної справи рішенням судом не прийнято (Київська область); дві адміністративні справи закрито (Миколаївська та Тернопільська області); 17 працівників притягнуто до адміністративної

відповідальності. Із загальної кількості адміністративних протоколів 15 (75 %) складено за фактами вчинення корупційних діянь, пов'язаних із доставкою на територію зони, що охороняється, заборонених предметів із метою передачі їх засудженим за неправомірну винагороду та надання засудженим непередбачених законом переваг. Адміністративні протоколи за такими фактами складено стосовно працівників органів і установ виконання покарань у Дніпропетровській - 4; Хмельницькій - 3; Харківській - 2; Волинській, Донецькій, Миколаївській, Полтавській, Чернівецькій - по 1 у кожній області. Водночас необхідно зазначити, що лише за чотири місяці 2016 року зафіксовано 13 випадків серед персоналу згаданих органів та установ з корупційними ознаками .

Якщо порівняти стан справ з 2014 роком, то можливо зробити висновок, що кількість злочинів серед персоналу ДКВС України, та кількість притягнення судом до відповідальності за вчинення корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень збільшилась.

Якщо узагальнити й систематизувати причини виникнення корупції, то в загальному вигляді можна сформувати таку класифікацію: соціально - економічні причини; політичні причини; організаційно-інституціональні або бюрократичні причини; правові причини; транснаціональні причини; морально-психологічні фактори.

Особливими причинами корупції в ДКВС є такі, що зумовлюють корупцію саме в цьому органі державної служби. Їх слід поділити на об'єктивні (їх ще можна назвати зовнішніми) та суб'єктивні (відповідно, це внутрішні причини). Об'єктивні пов'язуються зі специфікою професійної діяльності, відсутністю належної організації виконання працівником своїх службових обов'язків, несприятливими умовами несення служби тощо. Суб'єктивними є чинники, безпосередньо зумовлені рівнем розвитку та вихованням особистості працівника ДКВС, зокрема до таких чинників належать: відсутність уявлення про належну та гідну поведінку; недостатня розвиненість морально-ділових якостей; здатність піддаватися негативним впливам з боку колег, які вчиняють корупційні дії; відсутність принципових позицій щодо чесного та відповідального несення служби; відсутність вольових якостей; бажання бути «своїм» усупереч власним установкам тощо.

На Тюремному порталі Громадської правозахисної організації «Донецький меморіал» у публікації «Скасування статті 391 КК України - мовчання проти аргументів» одним із таких чинників визначається диспозиція самої статті «Ця стаття є надзвичайно корупціогенною: персонал тюремних установ нерідко вимагає із засуджених хабарі під загрозою застосувати до них ст. 391 та «навісити» додатковий строк. Європейський комітет з питань запобігання катуванням двічі в своїх доповідях після візитів в Україну (параграф 46 доповіді за 2017 рік і параграф 103 доповіді за 2018 рік) наголошував на необхідності скасування статті 391 КК України.

Нагадаємо, що це вже друга спроба ухвалити подібний законопроект - три роки тому був зареєстрований [законопроект № 2708](#), за який парламент так і не проголосував.

Як зазначає вітчизняний науковець М. Рудницьких, зарубіжний досвід, дійсно, свідчить, що аналогів цієї статті в законодавстві інших країн немає, однак проводити такий аналіз виключно за однією статтею не коректно. Необхідно системно порівнювати правові засади виконання покарань та запобігання вчинення дій, пов'язаних з невиконанням законних вимог працівників установ виконання покарань. Адже у зарубіжних країнах представлений широкий спектр процедурних інструментів, непередбачених чинним вітчизняним законодавством. Сюди можна віднести: динамічну безпеку, механізми та інструменти реабілітації, оцінку ризиків, а також по камерний спосіб тримання засуджених. Брати ж до уваги зарубіжний досвід слід системно, а не вибірково. У разі відміни кримінальної відповідальності за злісне невиконання законних вимог адміністрації, саме явище недотримання вимог залишається, однак прибираються будь-які методи протидії даному негативному явищу. Варто враховувати певну загально превентивну функцію ст. 391 КК України: 46% відсотків засуджених визнають дієвим заходом морального впливу саме існування даної норми. На сьогодні декриміналізація ст. 391 КК України є такою, що може призвести до погіршення криміногенної ситуації в установах виконання покарань (УВП), вплине на забезпечення безпеки в УВП, не враховуючи психологічне сприйняття такої відміни як засудженими так і працівниками.

Для такої декриміналізації необхідна база у вигляді стабільно працюючої системи виконання покарань, альтернативні дисциплінарні та соціально виховні засоби та методи роботи із засудженими, направлені на попередження та або припинення протиправних дій з боку засуджених, укомплектовані штати кваліфікованих працівників, які обізнані та впроваджують у свою діяльність елементи динамічної безпеки, а найголовніше - чітка та апробована стратегія роботи із засудженими, що систематично порушують порядок відбування покарання.

Як свідчать статистичні дані отриманні від ДКВС упродовж 2016 року ст. 391 КК України застосовувалась до засуджених у 95 випадках, за 2017 рік - у 99 випадках, за 2018 рік - у 130 випадках, за 9 місяців 2019 року - у 122 випадках.

Послаблення кримінально-правового впливу на засуджених може позначитись на формуванні агресії останніх щодо персоналу. Так, протягом дев'яти місяців 2019 року, засудженими вчинено вже 29 злочинів, відповідальність за які передбачена статтями 342, 345 КК України (у 2018 році засудженими вчинено 27 таких злочинів).

Статтею 131¹ КВК України чітко визначено поняття дисциплінарного проступку, зокрема це протиправне, винне діяння (дія або бездіяльність), що посягає на встановлений порядок у сфері виконання покарань, вчинене цією особою. У разі доведення вини та протиправності діянь засудженого під час дисциплінарного провадження,

процедура якого визначена статтею 135 КВК України, вбачається те, що засуджений свідомо, систематично, вперто не бажає дотримуватись встановленого порядку відбування покарання, нехтуючи та нівелюючи зазначені вище мету і завдання кримінально-виконавчого законодавства.

Систематичні порушення встановленого порядку відбування покарання одним засудженим набувають суспільної небезпеки в тому, що в середовищі засуджених, в якому перебуває порушник, нехтування встановлених вимог в подальшому може набути масштабності.

Таким чином, формально зазначені вище діяння засудженого, підпадають ознакам ст. 11 КК України, якою визначено поняття злочину.

Отже, суспільна небезпечність цього злочину полягає у тому, що він перешкоджає виконанню вироку суду та досягненню цілі покарання, порушує нормальну діяльність органів і установ кримінально-виконавчої служби.

Адміністрацією установ виконання покарань ст. 391 КК України застосовується виключно для попередження більш тяжких злочинів у місцях позбавлення волі, профілактики правового нігілізму як окремого засудженого, такі у середовищі засуджених взагалі.

На наш погляд основними причинами корупції серед персоналу ДКВС є: неналежне грошове забезпечення працівників, відсутність соціальних гарантій, але ж поряд з підвищення заробітної платні повинно бути підвищення рівня юридичної відповідальності за подібні правопорушення, встановлення громадського контролю за діяльністю ДКВС, прозорої процедури прийняття рішень посадовими особами, повної реалізації. Ще однією причиною корупції в кримінально - виконавчій службі є низький рівень освіти. Високий рівень освіти суспільства призводить до більш високої моральності та, як наслідок, до нетерпимості до корупційних проявів як аморальної поведінки. Крім того, освічене суспільство має відповідні знання про свої права та обов'язки, тобто має високий рівень правової культури.

Фактором, який значно впливає на рівень корупції, є якість правової системи держави, особливо забезпечення нею можливості затримання та належного покарання за вчинення корумпованих діянь. Правовий фактор, у свою чергу, безпосередньо пов'язується з існуванням ефективних антикорупційних законів.

Висновки:

1. Декриміналізація ст. 391 КК України суттєво не вплине на стан корупції в ДКВС.

2. Підвищення грошового забезпечення, соціальні гарантії, підвищення юридичної відповідальності за корупційні діяння можуть суттєво вплинути на зменшення рівня корупції серед персоналу ДКВС.

3. Підвищення рівня освіти персоналу, виховання у персоналу високих моральних якостей, культивування нетерпимості до корупційних проявів повинно привести до позитивних зрушень в напрямку профілактики та боротьби з корупцією.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про запобігання корупції». *Відомості Верховної Ради*. 2014, № 49. С. 56.
2. Бараш Є. Ю. Огляд корупційних діянь персоналу державної кримінально-виконавчої служби України. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі: матеріали міжнар. наук.-практ. конф.* Київ : НАВС, 2016. С. 23-25.
3. Запит від Всеукраїнської громадської організації «Пенітенціарна асоціація України» від 29.11.2019 р. № 22.
4. Тюремний портал, Громадська правозахисна організація «Донецький меморіал». URL: <https://helsinki.org.ua/orhanizatsiya/donetskyj-memorial>.
5. Права Людини в Україні. Інформаційний портал Харківської правозахисної групи. «Як позбутися радянщини в українських в'язницях» (ПРЕС-РЕЛІЗ) 26.10.2018 р.
6. Рудницьких М. Декриміналізація дій, передбачених статтею 391 Кримінального Кодексу України: за чи проти. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2017. № 2. С. 178-184.

Василинчук Віктор Іванович, професор кафедри оперативно-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор; **Білоус Роман Вікторович**, начальник Департаменту кримінального аналізу Національної поліції України, кандидат юридичних наук

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОТИДІЇ УПОВНОВАЖЕНИМИ ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ НЕЗАКОННОМУ ЗБАГАЧЕННЮ

На сьогодні в Україні відбувається оновлення правового поля щодо протидії корупції, викликане зміною суспільних цінностей, прагненням України до євроінтеграції та необхідністю заповнення прогалін, які існують у чинному законодавстві, приведення його у відповідність із загальновизнаними принципами та міжнародними стандартами.

Незаконне збагачення службовою особою, або особою, яка уповноважена на виконання державних функцій, як суспільно небезпечне явище розповсюджено в усіх сферах життєдіяльності суспільства, є найбільш небезпечною формою корупції. Сьогодні це не негативний чинник у діяльності службових і посадових осіб, а можливість «заплатити за послуги», прискорити та полегшити вирішення питань. Через призму кримінальних правовідносин незаконне збагачення в поєднанні з наданням неправомірної вигоди або підкупом особи стає способом ухилення від кримінальної відповідальності та покарання, зміни рішення на користь певної особи,